

Machtsmisbruiker of moraalridder?

De rol van de jeugdbibliothecaris

In hoeverre kan een jeugdbibliothecaris het wereldbeeld van de lezende jongere vormen? Moet je een jongere beschermen tegen bepaalde invloeden of onderwerpen? Kun je dat? Of is dat geen realistische vraag? In de dagelijkse praktijk kan een jeugdbibliothecaris adviseren, sturen, voorleggen, leiden naar bepaalde boeken. In aanvulling hierop bepalen docenten en ouders eveneens of, hoe en wat een jongere leest. Geschikte literatuur kan een jongere helpen de realiteit te begrijpen of juist te ontvluchten. Een pleidooi om literatuur ruimer te interpreteren en in te zetten.

Christl Mulder

Een jeugdbibliothecaris discussieert over de aanschaf van boeken of over het inzetten van bepaalde titels voor leesbevorderingsprojecten. Dat hoort bij het vak. Die discussies kunnen er nogal stevig aan toe gaan, zeker in een groep waarin de meningen sterk uiteen lopen en men elkaar serieus wil overtuigen van de noodzaak van een bepaalde keuze. In het eerste gedeelte van mijn bijdrage geef ik een indruk van de afwegingen die gemaakt worden bij het samenstellen van de lijst met kerntitels voor de Jonge Jury en bij het collectioneren voor de Openbare Bibliotheek Zoetermeer. Vervolgens noem ik enkele initiatieven die door een bibliotheek genomen kunnen worden om invulling te geven aan een belangrijk doel van het fictieonderwijs: het bevorderen van leesplezier.

Adembenemend

Zeven jaar lang maakte ik deel uit van de selectiecommissie voor de kerntitels van de Jonge Jury. Ruim een jaar voor

de start van de Jonge Jury is deze commissie al actief. De commissieleden lezen alle kwalitatief goede jongerenboeken, beoordelen ze en vergelijken ze met elkaar. Uiteindelijk gaat een aanbod van vijftien kerntitels naar alle bibliotheken en alle scholen voor voortgezet onderwijs. Hoe kiezen we deze vijftien titels? Leesbevordering is ons voornaamste uitgangspunt. We kiezen boeiende, toegankelijke boeken, waarvan we verwachten dat ze veel jongeren aanspreken. Veel onderwerpen die de boeken uit de lijst behandelen, nodigen jongeren uit tot nadenken, persoonlijke stellingname of discussie. We zijn ons er terdege van bewust dat we met onze keuzes een maatschappelijke verantwoordelijkheid dragen, hoe zwaar dit ook klinkt. Boeken over extreem geweld, seksualiteit en racisme kiezen we uiteraard niet voor de kerntitellijst. De afwegingen die we elke keer opnieuw moeten maken, leveren zeer levendige en interessante

discussies op. Wat daarbij opvalt, is dat docenten en bibliothecarissen uit grote steden veel toleranter zijn wat betreft boeken met een bepaalde problematiek. Voor ons allen is het belangrijk om in het achterhoofd te houden dat de jongeren voor wie wij deze titels kiezen, verspreid wonen over heel Nederland, diverse (geloofs)achtergronden hebben en uit verschillende milieus komen. Mede om die reden streven we naar een zo groot mogelijke thematische en inhoudelijke variatie in onze keuze. De onderwerpen van de verhalen lopen uiteen: verliefdheid, leren omgaan met een handicap, multiculturaliteit, je eigen weg zoeken in het leven, onderdrukking en verzet, eenzaamheid en vriendschap. De selectie is zo gemaakt dat de boeken de smaakontwikkeling van jonge lezers bevorderen, waarbij ze plezier in lezen ontdekken en gestimuleerd worden de wereld van de boeken verder te verkennen.

Een voorbeeld van een titel waar de selectiecommissie haar hoofd over heeft gebroken, was *Te cool* van Duff Brenna uit de Streetwise-serie van uitgeverij Gottmer. De achterflap belooft veel: ‘Adembenemend. Brenna schrijft ijzersterk en met een messcherp inzicht in de belevingswereld van zijn onvergetelijke hoofdrolspeler.’ Inderdaad, adembenemend. Maar dan in de negatieve zin van het woord. Het boek bevat

expliciete scènes waarin een groep jongeren terugblijkt op een verkrachtingsscène die zich in een periode daarvoor heeft afgespeeld. De manier waarop het meisje afgeschilderd wordt en de hele teneur van het verhaal zijn schokkend en weerzinwekkend. Onder de leden van de selectiecommissie waren de meningen verdeeld, maar gezamenlijk besloten we uiteindelijk toch de titel niet in de lijst op te nemen.

Zware thema's

Voor een ander deel van mijn werk, het aanschafbeleid van de Openbare Bibliotheek, gelden naast kwalitatieve criteria als actualiteit en kwaliteit, boven- en ondergrens uiteraard ook ethische criteria. Het collectioneringsbeleid van de Nederlandse Openbare Bibliotheek zal niet gauw de pers halen, vrijheid van meningsuiting is immers een groot goed. Gezien het enorme informatieaanbod is het voor bibliothecarissen onmogelijk om van alle boeken de inhoud persoonlijk te kennen. Ons oordeel baseren we voor een belangrijk deel op informatie van recensenten. Nederlandse bibliotheken zijn behoudend waar het gaat om aanschaf van materialen die kunnen aanzetten tot geweld, bijvoorbeeld gewelddadige cd-romspellen, video's en dvd's. Ook zal een bibliotheek niet gauw pornografische werken aankopen, of materialen die verboden zijn door de rechter of de overheid. Toch glipten er af en toe boeken of cd-roms tussendoor, waarvan later blijkt dat die niet zomaar in de kast thuishoren. Deze zelfde ethische criteria gelden overigens ook wanneer gebruikers in de bibliotheek pornografische, gewelddadige of racistische internetsites bezoeken. Los van morele en ethische criteria gelden voor de bibliotheek uiteraard ook kwantitatieve criteria als streefbezit, rendement,

sanceringspercentage en budget. Bij het samenstellen van projectcollecties is het zaak discutabele boeken of boeken die veel indruk maken op jongeren, tevoren te bespreken met de docenten. Zware thema's als kindsoldaten of een gewapende aanslag op een middelbare school leg je niet onvoorbereid aan kinderen voor. De kerntitellijst van de Jonge Jury 2004/2005 bevatte over beide respectievelijke thema's een boek: *De stille soldaat* van Herman van Campenhout en *Doorgeschoten* van Mirjam Mous.

Spanningsveld

We wikken en wegen, hanteren weloverwogen criteria, maar toch... wat bibliothecarissen kopen, is niet altijd wat jongeren willen lezen. Andersom geldt hetzelfde: wat jongeren willen lezen, is niet altijd of niet in voldoende mate aanwezig in de bibliotheek. Er bestaat een spanningsveld tussen het belang van de uitleencijfers, de keuze tussen clichéliteratuur en literaire (jongeren)boeken, en tussen breed aanschaffen of verdubbelen. Kan en moet de literatuur die weinig gelezen

wordt, nog wel in iedere bibliotheek aanwezig zijn? In tal van tijdschriften wordt de discussie over de canon van de jeugdliteratuur gevoerd. Laat ik het houden bij mijn persoonlijke mening. Werk van bekende en belangrijke auteurs moet zeker in grotere bibliotheken aanwezig zijn. Het is en blijft een onderdeel van de cultuur en het publiek moet er kennis van kunnen nemen. Jeugdbibliothecarissen zijn gemotiveerd om deze boeken aan te bieden, vanuit kennis van en waardering voor goedgeschreven boeken.

Ook de discussie of er een grens te trekken is tussen jeugdliteratuur en volwassenenliteratuur is al zo vaak gevoerd. Ik vind dat er meer dan voldoende jongeren- en adolescentenromans geschreven zijn die in de basisvorming, maar zeker ook in de Tweede Fase, aandacht verdienen. Veel vmbo-leerlingen zullen niet toekomen aan volwassenenliteratuur. Leerlingen uit de derde en vierde klas van de hoogste niveaus van het vmbo zullen gemakkelijke, niet te dikke, literaire werken aangeboden krijgen door hun docenten of ouders. De inhoud van deze boeken staat echter vaak ver af van de beleavingswereld van deze jongeren. Ik pleit er dan ook voor deze jongeren adolescentenboeken te laten lezen over onderwerpen die hen meer aanspreken. Het eerste doel is immers dat ze zoveel mogelijk positieve ervaringen met boeken opdoen. Voor havo/vwo-leerlingen is het net zo belangrijk dat ze met een positieve leesattitude de bovenbouw ingaan. De adolescentenliteratuur kan voor deze groep een stevige brug slaan tussen jeugd- en volwassenenliteratuur. Voorbeelden van geschikte schrijvers zijn Anne Provoost, Marita de Sterck, Edward van den Vendel, Bart Moeyaert en Imme Dros.

Minder bekend aanbod

Niet alle docenten zijn op de hoogte van de nieuwste boeken. Daar ligt de adviserende rol van de bibliothecaris. Door advieslijsten samen te stellen, met kwalitatief goede jongeren- en adolescentenliteratuur, kan de bibliothecaris het aanbod ontsluiten, en dus toegankelijker maken. Toch is het in de praktijk voorlopig niet eenvoudig om de adolescentenliteratuur evenveel kans te geven als de volwassenenliteratuur. Docenten grijpen graag terug op titels voor volwassenen die ze al gelezen hebben, terwijl het voor hen minder bekende aanbod van adolescentenboeken redelijk groot is. Vind daar maar eens je weg in. Ook is het eenvoudig om van de boeken van de bestaande literatuurlijsten samenvattingen, uittreksels en andere achtergrondinformatie te vinden. Leerlingen, maar ook docenten, maken daar graag gebruik van. Het *Lexicon van de literaire werken* – waarin weinig tot geen adolescentenromans voorkomen – is voor scholen een nog steeds vaak geraadpleegde bron. Er zijn zelfs scholen waar de titelkeuze van de leerlingen bepaald moet worden door dit *Lexicon*!

Doolhof

Collectioneren is één ding, maar wat doe je vervolgens met die collectie? Het begeleiden van jongeren in hun zoektocht naar het geschikte boek is een van de belangrijkste taken van een (jeugd)bibliothecaris. Ook bij het helpen kiezen (actief door te begeleiden of passief door een bepaalde ordening of presentatie in de bibliotheek) heeft de bibliotheek een zekere vorm van macht of invloed. Veel bibliothecarissen herkennen de jongeren die met een lijstje in de hand, al zoekend, enigszins hulpeloos in de bibliotheek rondlopen. Meestal alleen, of met vriend of vriendin, soms

geflankeerd door een ouder die dapper pogingen doet om zoon- of dochterlief te overtuigen van een bepaalde titel. Het lijkt ook onmogelijk: kasten vol boeken, waarvan de meeste schrijvers onbekend zijn. Etiketten waarvan je mag raden wat het symbooltje voorstelt, leeftijdsaanduidingen die op zijn minst verwarrend zijn en, niet te vergeten, diverse afdelingen met jeugdboeken, romans, informatieve boeken, muziek, dvd's, cd-roms en video's waartussen je kunt verdwalen. Onder jongeren van dertien tot achttien jaar is er een kleine groep die zelf hun weg weet te vinden in dit immense aanbod. De grootste groep raakt echter de weg kwijt, en zou gebaat zijn bij bijvoorbeeld een overzichtelijke thematische collectie, speciaal voor jongeren, met veel frontale plaatsingen. In de Openbare Bibliotheek Zoetermeer wordt momenteel hard gewerkt aan een dergelijke collectie. Ook voor menig bibliothecaris is een dergelijke collectie beter werkbaar; het bijhouden van het volledige aanbod nieuwe jongerenboeken lukt niet iedere bibliothecaris. Advieslijsten kunnen ook jongeren met leesmoeilijkheden – en hun ouders – op weg helpen. In deze lijsten kan een bibliothecaris niet alleen boeken vermelden uit de makkelijk-lezen-reeksen, maar ook toegankelijke boeken die niet tot een reeks behoren. Daarnaast de luisterboeken die weer in opmars zijn, mee leesboeken, cd-roms en verfilmde boeken.

De individuele jongere wordt natuurlijk niet alleen beïnvloed door de bibliothecaris bij zijn keuze van boeken. Medescholieren, docenten en ook ouders oefenen op hun manier invloed op hen uit. De boeken die verfilmd zijn en de reeksen die jongeren via hun school aankopen, zijn eveneens mede bepalend bij hun keuze. Jongeren zullen bovendien

interesse hebben voor Top 50- of Top 100-lijsten.

Jonge Jury

Het meedoen aan lokale of landelijke leesbevorderingsprogramma's is voor scholen voor voortgezet onderwijs interessant. Bij activiteiten die de bibliotheek ontplooit, krijgen kwaliteitsboeken en bijzondere uitgaven aandacht. Goed gewaardeerde boeken met kwaliteit moeten de boventoon voeren in dergelijke leesbevorderingsprojecten.

Voor de Jonge Jury gebeurt deelname vaak op individuele basis. In Zoetermeer wordt hard gewerkt om alle scholen voor voortgezet onderwijs actief te betrekken bij dit project. *Pilots* op drie scholen hebben inmiddels uitgewezen dat het doel – enthousiasmeren voor lezen en het beoordelen van boeken – ook klassikaal goed gerealiseerd kan worden. Bovendien sluit het goed aan bij een belangrijk doel van het fictieonderwijs: het bevorderen van leesplezier. De Jonge Jury kan geïntegreerd worden in de bestaande fictiemethoden en het fictiedossier. Ook biedt het ruime mogelijkheden voor differentiatie, zelfs binnen klassen, en het is geschikt voor alle klassen binnen de basisvorming van klas een van het vmbo tot klas drie van het vwo.

In navolging van Stichting Lezen heeft de bibliotheek Zoetermeer een leeslounge ontwikkeld, die gedurende een maand tot zes weken op een school geplaatst kan worden. Deze leeslounge bestaat uit zes lage tafels met ongeveer zestig kussens om heerlijk languit te loungen en te lezen. Op de tafels staan kleurige lampen en er liggen de boeken op uitgestald. De docenten en de leerlingen waren het eerste jaar enthousiast; voor het schooljaar 2005/2006 is het product opgenomen in de nieuwe productcatalogus van de bibliotheek.

Cultuurprojecten

Presentatie en promotie krijgen steeds meer aandacht. Bibliotheken kunnen naar buiten treden op verschillende manieren. Bibliotheek Zoetermeer is overtuigd van de noodzaak van samenwerking met andere culturele instellingen en met onderwijsinstellingen. Binnen het Landelijk Actieplan Cultuurbereik heeft de bibliotheek meerdere cultuurprojecten ontwikkeld. In de periode 2001-2004 is het project 'Wortels Vinden' op grootschalige wijze uitgevoerd. Samen met culturele instellingen als het Centrum voor Kunst en Cultuur, het Stadsmuseum, Stadstheater, diverse kunstenaars en niet te vergeten alle scholen voor voortgezet onderwijs, zijn er tal van deelprojecten uitgevoerd op het gebied van poëzie, levensverhalen schrijven, beeldende kunst, stadsgeschiedenis en architectuur. Het project heeft cultuur dankzij de digitale aanpak – het project kreeg een speciale website – bij een breder publiek gebracht. Aan het einde van de projectperiode hebben grote aantallen (allochtone) jongeren (nader) kennismemaakt met kunst en cultuur. De scholen voor voortgezet onderwijs vonden in het aanbod van de bibliotheek een welkome invulling van een reeks lessen CKV, Nederlands of geschiedenis. Voor de periode 2005-2008 heeft de bibliotheek Zoetermeer een cultuurproject ontwikkeld met de naam 'KunstZinnig'. Hierin ligt de nadruk op letteren en literatuur. In aanpak en invulling borduurt de bibliotheek voort op de samenwerkingsverbanden die de afgelopen jaren zijn ontstaan. De lesbrieven, de workshops en de ideeën zijn tot stand gekomen naar aanleiding van wensen en gerichte vragen uit het voortgezet onderwijs uit Zoetermeer. Die afstemming met anderen is ons uitgangspunt. De bibliotheek werkt graag samen met anderen, waarbij

iedere 'deelnemer' zijn eigen expertise inbrengt. Voor de bibliotheek is die expertise informatie verzamelen, ordenen en op niveau presenteren, ideeën aanleveren, inspireren en het culturele, educatieve en maatschappelijke netwerk in Zoetermeer optimaal benutten. De scholen hebben enthousiast gereageerd op de productcatalogus van 'KunstZinnig' en voor het schooljaar 2005/2006 staan tal van projecten op stapel. Thema's zijn dans en literatuur, film en literatuur, strips en cartoons, poëzie en stadsgeschiedenis. Duidelijk mag zijn dat deze projecten vakoverstijgend ingezet kunnen worden. Natuurlijk benut de bibliotheek de mogelijkheden die dit gesubsidieerde project biedt om jongeren toe te leiden naar literatuur. Dat gebeurt soms op vernieuwende of andere manieren, in minder voor de hand liggende vormen. Vmbo-leerlingen mogen bijvoorbeeld voor hun fictiedossier kiezen uit diverse vormen van fictie: poëzie, theater, cabaret, dagboeken, strips en korte verhalen. 'KunstZinnig' sluit daar naadloos op aan. De situatie voor havo- en vwo-leerlingen is vergelijkbaar. Binnen het vak CKV kunnen leerlingen theaters bezoeken, teksten (recensies) schrijven, toneelstukken lezen, tentoonstellingen in musea bezoeken. Ook hier komen ze dus direct en indirect met vormen van literatuur in aanraking. En daar is het ons uiteindelijk om te doen.

Christl Mulder werkt bij de Openbare Bibliotheek Zoetermeer. Zij maakte een tijdlang deel uit van de selectiecommissie voor de kerntitels van de Jonge Jury. ■